

**Forgács Attila - Györfi-Tóth Péter -Mező Ferenc- Nagy Imre- Veliky János:
Társadalmi és állampolgári ismeretek középiskolásoknak**

**A TANKÖNYVI LECKÉK
FELDOLGOZÁSÁNAK VÁZLATA
11. ÉVFOLYAM**

I/1. tankönyvi lecke: A közösségszerveződés természeti feltételei

PROBLÉMAKÖRÖK, RÉSZEGYSÉGEK: A természet hatása az ember kialakulására és elterjedésére. Rasszok és azok jellemzői. Házasítás és növénytermesztés. A természeti társadalmak csoportosítása. Mezőgazdasági kultúrák a Földön.

FOGALMAK: geológiai erők, „*ökológiai törésvonal*”, jégkorszak, selfterület, mezolitikum, felmelegedés, sziklarajzok, végmorénák, rasszok (europid, mongoloid, negroid, veddo-ausztraloïd), pigmentáció, állatok házasítása (domesztikáció), magtermesztő és vegekultúra, *természeti társadalmak* (gyűjtögető, vadászó, agrár-, pásztortársadalmak), *gécenrumok*, „termékeny félhold”, öntözéses mezőgazdaság, transzhumán pásztorkodás.

I/2. tankönyvi lecke: A Földről alkotott kép globálissá válása

PROBLÉMAKÖRÖK, RÉSZEGYSÉGEK: A civilizációk közötti kapcsolattartás földrajzi feltételei. A kapcsolattartás társadalmi feltételei. Az európai tőkés fejlődés globális hatásai – népességvándorlás. Etnikai sokszínűség, etnikai konfliktusok. Népeségmozgások napjainkban. Kultúrművenyek „vándorlása”.

FOGALMAK: tagolt partvonal, önerőből történő (autark) fejlődés, „kolumbuszi kor”, *tőkés világgazdaság, önkéntes és kényszerített vándorlás*, ipari forradalom, *etnocentrista hozzáállás, asszimiláció, olvasztótégely, kulturális pluralizmus*, népcsoportok keveredése, haszonnövények, hiánybetegség.

I/3. tankönyvi lecke: Az ökológia és a társadalom viszonyrendszere

PROBLÉMAKÖRÖK, RÉSZEGYSÉGEK: Az ökológiai szemlélet fontossága. A természet hatása a társadalomra. Az ipari forradalom – az emberi, természeti környezet leromlása. Egy példa a környezet átalakítására: a Tisza-szabályozás.

FOGALMAK: *ökológia*, ökoszisztéma, *környezeti katasztrófák*, pestisjárvány, szélsőséges időjárási események, *indusztrializmus*, kocszvárosok, bioszféra, *Tisza-szabályozás*, vezérárok, árvíz, belvíz.

I/4. tankönyvi lecke: A természeti környezet értékeinek felismerése – a környezetvédelem

PROBLÉMAKÖRÖK, RÉSZEGYSÉGEK: Az emberi tevékenység hatása Földünk éghajlatváltozásaira. A globális felmelegedés következményei. Az erdők pusztulása. A vízkészlet elszennyeződése. A talaj pusztulása. Népeség-növekedés – élelmezési problémák és szeméthyegyek. A nukleáris környezetszennyezés.

FOGALMAK: *Ózonlyuk, globális hőmérséklet-emelkedés*, klímazónák, trópusi esőerdő, relief energia, nehézfémvegyületek szennyezése, *talajerózió, népesség-növekedés*, élelmezési problémák, *atomenergia*, nukleáris hulladék, hulladéktárolók, nukleáris baleset.

II/1. tankönyvi lecke: A civilizáció létrejötte és fogalma

PROBLÉMAKÖRÖK, RÉSZEGYSÉGEK: Barbárság és civilizáció. A város – gazdasági, hatalmi és szellemi központ. Kapcsolatok a civilizációk között.

FOGALMAK: kultúra, kulturális antropológia, *vadság, barbárság, civilizáció*, paleolitikum, neolitikum, városiasodott, *ekés földművelés, fémművelés*, munkamegosztás, *vérokonság, politikai szervezethegység*, írásbeliség, *kölcsönös válaszadás*, „statikus állapot”, „dinamikus mozgás”.

II/2. tankönyvi lecke: A középkori településformák kialakulása. A magyarországi településszerkezet sajátosságai

PROBLÉMAKÖRÖK, RÉSZEGYSÉGEK: Város és vidéke. A várossá válás útja. A városok méretei. Városok nyugaton és keleten. A magyar településszerkezet sajátosságai a középkorban.

FOGALMAK: „nyílt város”, „zárt város”, *városok jogi különállása*, gazdasági kiváltságok, burgus, *gildék, céhek*, városi patríciusság, *kommunamozgalom*, téli és nyári szállás, *faluteleptetés*, pusztásodási folyamat, hospes kiváltság, *mezőváros* (oppidum), *szabad királyi városok, bányavárosok*.

II/3. tankönyvi lecke: A modern városok kialakulása Európában és Magyarországon

PROBLÉMAKÖRÖK, RÉSZEGYSÉGEK: Az ipar mint városteleptető tényező. A városkép megváltozása. A középkori magyar városszerkezet átalakulása. Városhierarchia Magyarországon. Felzárkózó és lemaradó körzetek és városaik.

FOGALMAK: munkaerő felszabadulása, *gyárnegyed, munkásnegyed*, előváros, *városrendezés*, sugárút, *infrastruktúra*, verlag-rendszer, klasszicista és szecessziós városközpontok, *agrártermelés tőkés átalakulása*, gyáripar, *polgári igazgatás*, modernizáció, *törvényhatósági jogú város, rendezett tanácsú város*, regionális központok.

II/4. tankönyvi lecke: A civilizáció belső arányainak megbomlása

PROBLÉMAKÖRÖK, RÉSZEGYSÉGEK: A szegregáció. Magyarország: a szegregáció és a deviáns viselkedési módok. Magyarország: a szegénység – „lemaradó társadalmi rétegek”. A megalopoliszok.

FOGALMAK: *szegregáció*, diszkrimináció, *slumosodás*, szubkultúra, gettó, *deviáns viselkedés*, mentális zavarok, *elidegenedés*, kábítószer-fogyasztás, *narkomania*, hagyománymodell, *szegénységi bűnözés*, *agglomeráció*, konurbáció, monocentrikus átalakulás, policentrikus átalakulás, szuperagglomeráció, a megalopoliszok.

III/1. tankönyvi lecke: A hordától a társadalomig

PROBLÉMAKÖRÖK, RÉSZEGYSÉGEK: A közösségnek alárendelt egyén az őskorban és az ókori Keleten. Görögország: a jó polgár – jó ember. Róma: az utcán politizáló tömeg.

FOGALMAK: *horda*, endogámia, matriarchátus, patriarchátus, *nagycsalád, nemzetség, törzs, állam*, faluközösség, bürokrácia, születési arisztokrácia, démosz, apoikia, emporion, vendégbarátság (xénia), proxénia, vallási szövetség (amphiktüonia), katonai szövetségek (szümmakhia), ünnepi játékok, *polgár, népgyűlés*, leiturgia, asztaltársaság (szüsszitia),

phratia, *patriciusok*, *plebejusok*, nobilitás, szenátus, comitia centuriata, *patronus–cliens kapcsolat*, fides, kinyilatkoztatott vallás.

III/2. tankönyvi lecke: **A kereszténység egyén- és közösségideálja. A nomád és kora feudális kori magyar társadalom**

PROBLÉMAKÖRÖK, RÉSZEGYSÉGEK: Ki lehet a krisztusi közösség tagja? Az egyház és a világi hatalom viszonya. Az individuum helyzete Nyugaton és Keleten a középkorban. Nemzet és szabadság Magyarországon a középkorban.

FOGALMAK: vallásszabadság, államvallás, *Populus Romanus*, *Populus Christianus*, *üdvözülés*, *aszkezis*, szerzetesség, eretnek mozgalmak, Isten országa, Ördög országa, cezaropapizmus, *szerződéses viszony*, *közösségek önállósodása*, *individuum felszabadulása*, szabadság (nyugati és keleti), félnomád társadalom, kettős fejedelemség, *familiaritás*, *hospes települések*, *területi autonómia*, *nemzetértelmezések* (állami, nyelvi, rendi), rendi országgyűlések.

III/3. tankönyvi lecke: **A modern szabadság gondolat megszületése. A reformkori magyar politikai elit társadalomképe**

PROBLÉMAKÖRÖK, RÉSZEGYSÉGEK: A kiváltságokon nyugvó szabadságjogok megszűnése. Állam és társadalom viszonya. Szabadságéhszme Oroszországban. Szabadságéhszme a polgárosodni akaró Magyarországon.

FOGALMAK: nemzeti abszolutizmusok, alkotmányos monarchia, bürokratikus centralizáció, önkormányzatiság, *liberalizmus* (demokraták, elististák, republikánusok), konzervatív liberálisok, *konzervativizmus*, *parlamentarizmus*, piacgazdaság, *civil szervezetek*, *obszina* (faluközösség), szabadság (szvoboda), volja (akarat), *kollektivizmus*, nacionalizmus.

III/4. tankönyvi lecke: **A társadalmak és a XX. századi modernizációk**

PROBLÉMAKÖRÖK, RÉSZEGYSÉGEK: Új erő, a munkásság. Hatalom és tömegek. A politikai pártok átalakulása – új politikai elméletek. Állam és civil társadalom Magyarországon.

FOGALMAK: munkásság, „*torlódott társadalmi struktúra*”, szociális törvények, *általános választójog*, *politikai nyilvánosság*, kétpártrendszer, *Rerum novarum*, *keresztény pártok*, *tömegpártok*, jóléti állam, új konzervativizmus, progresszív liberalizmus, elitelméletek, *manipuláció*, *plurális demokrácia*, *dualista rendszer*, parlamenti váltógazdálkodás, természetes asszimiláció, pánszlávizmus, dzsentri társadalom, „*állagörző liberalizmus*”, virilizmus, *választási pártok*.

IV/1. tankönyvi lecke: **A lelki jelenségek**

PROBLÉMAKÖRÖK, RÉSZEGYSÉGEK: A lélek vallásos értelmezései, művészeti ábrázolása és tudományos vizsgálata. A pszichológia alapkérdései. A pszichoanalízis és a behaviorizmus. A biológiai pszichológia és a kognitív pszichológiai irányzat.

FOGALMAK: lélek, idealizmus, materializmus, *lélektan (pszichológia)*, *megfigyelés*, *laboratóriumi kísérlet*, *teszt*, *kérdőíves vizsgálat*, *általános pszichológia*, *személyiség-lélektan*, *fejlődéslélektan*, *klinikai pszichológia*, *munkalélektan*, *pedagógiai pszichológia*, *pszichoanalízis*, *viselkedés-lélektan* (behaviorizmus), *kognitív irányzat*, *biológiai pszichológia*, *kognitív disszonancia*.

IV/2. tankönyvi lecke: **Bevezetés önmagunk megismeréséhez**

PROBLÉMAKÖRÖK, RÉSZEGYSÉGEK: Az önismeret. A serdülőkor jellegzetességei. Ki a normális?

FOGALMAK: *önismeret*, *énpép*, *társas összehasonlítás*, *önmegfigyelés*, pszichikus jellemzők, társadalmi kötődés, énpép megváltozása, *serdülőkor* (testi változások, erotikus-szexuális érdeklődés, új érzések), *normalitás*, abnormalitás, másság.

IV/3. tankönyvi lecke: **A pszichológia alkalmazott területei**

PROBLÉMAKÖRÖK, RÉSZEGYSÉGEK: A pályaválasztás. A pályaalakulások. Tanulási technikák. A magyar társadalom lelkiállapotának általános jellemzői.

FOGALMAK: *pályaválasztás*, pályaválasztási tanácsadó, *munkalélektan*, *pályaalakulási vizsgálat*, *pályatükör* (pályaprofil), fejtárgy cégek, formális alkalmasság, pszichológiai teszt, *rövid távú memória*, *hosszú távú memória*, neurotikus tünetek.

IV/4. tankönyvi lecke: **Lelki problémák a serdülőkorban**

PROBLÉMAKÖRÖK, RÉSZEGYSÉGEK: A táplálkozási zavarok. A dohányzás. A drogfogyasztás. A fiatalkori öngyilkosság.

FOGALMAK: soványságideál, *táplálkozási zavarok*, testtömegindex, *kóros soványság (anorexia nervosa)*, hiperaktivitás, *kóros falánkság (bulimia nervosa)*, *inverz anorexia nervosa* (Adonisz-komplexus), *marihuana*, *hasis*, *amfetamin*, *heroin*, elvonási tünetek, *kokain*, *LSD*, *szipuzás*, *öngyilkosság* (suicidium), figyelemfelhívó öngyilkosság.

V/1. tankönyvi lecke: **Az őskori és az ókori gazdaság**

PROBLÉMAKÖRÖK, RÉSZEGYSÉGEK: Az állattenyésztés és a nomád gazdálkodás kialakulása. A földművelés kialakulása. A hosszú távú parlagoló rendszerek. Az öntözéses földművelés. A rövid távú parlagoló rendszerek. A mediterrán mezőgazdaság az antik világban. A kézművesség létrejötte. Kézművesség az antik világban. A kereskedelem létrejötte. Kereskedelem az antik világban.

FOGALMAK: *állattenyésztés*, háziiasítás (domesztikáció), csordaállat, *nomád gazdálkodás*, *önellátó gazdálkodás*, „neolitik forradalom”, *vegyes gazdaság*, *kapás földművelés*, *ekés földművelés*, *hosszú távú parlagoló rendszer*, *öntözéses földművelés*, *rövid távú parlagoló rendszer* (mediterrán, Alpokon túli), *hántőke* (aratrum), *transzshumán pásztorkodás*, villa, *önellátó háziipar*, *templom- és palotagazdaság*, *nagyüzemi termelés*, „*terra sigillata*”, *kisüzemi termelés*, *kölcsönösség (reciprocitás)*, általánosított reciprocitás, kiegyensúlyozott reciprocitás, *újraelosztás (redistribúció)*, ajándékkereskedelem, *tamkarun*, bazar, *piaci kereskedelem*, kiskereskedő (kapélosz), metoikosz, bankár.

V/2. tankönyvi lecke: **A középkori gazdaság**

PROBLÉMAKÖRÖK, RÉSZEGYSÉGEK: A középkori mezőgazdaság megszületése. Mezőgazdasági rendszerek Európában. Földművelés és állattenyésztés a Kárpát-medencében. A kézművesipar újrafarmálódása. A vasipar és a textilipar. Az alkalmazott technikák. Kézművesipar a Kárpát-medencében. A kereskedelem az arab világban. Az európai kereskedelem. Kereskedelem a Kárpát-medencében.

FOGALMAK: *feudális birtok*, *majorság*, *jobbágyi telekállomány*, *közös földek*, faluközösség, *hospes*, *technikai forradalom*, *kerekes nehézeke* (caruca), égetéses gazdálkodás, irtástelkek, kerítetlen gazdálkodás, kerített határok, várbirtok, *praedium*, libertinusok (szabadosok), *allódium*, *céh*, bucakemence, nagyolvasztó, *pedálos szövőszék*, *rokka*, *malomtechnika*,

szolgálófalvak, „damaszkuszi” acél, *távolsági kereskedelem, levantei kereskedelem, északi-tengeri kereskedelem, Hanza, Hanza-városok, vásár; champagne-i vásár*; vándorkereskedők, kommanda, igazi vállalat (vera società), nemesérc-monopólium.

V/3. tankönyvi lecke: Gazdaság az újkorban

PROBLÉMAKÖRÖK, RÉSZEGYSÉGEK: Gazdasági növekedés és népesség a paraszti társadalmakban. Az ipari és mezőgazdasági üzemformák kezdődő átalakulása a XV–XVIII. században. A nyugati, az amerikai és az ázsiai civilizációk találkozása. A földrajzi felfedezések hatásai és a növekedés korlátai. Az állam szerepe a gazdaságban. Magyarország a XV–XVIII. században. A modern gazdasági növekedés. A kapitalizmus fogalma és szakaszai. Polgárosodás a XIX. századi Magyarországon.

FOGALMAK: *paraszti társadalmak növekedése, kereskedelmi kapitalizmus, kereskedelmi tőke, Verlag, Rural Industry, manufaktúra, bérmunkás, szakosodás, amerikai civilizáció (inka, maja, azték), kínai civilizáció, árforradalom, világgazdaság, gyarmatáru, nemzetgazdaság, merkantilizmus, agrártermelő periféria, modern gazdasági növekedés, konjunktúra, recesszió, kapitalizmus, racionalizálás, ipari kapitalizmus, ipari forradalom, szabadkereskedelem, protekcionizmus, gyarmatosítás, teljes elutasítás, reformizmus, kemálizmus, modern mezőgazdaság, gondoskodó állam, tercier szektor, szabad polgári nemzet, tőkefelhalmozás.*

V/4. tankönyvi lecke: A középkori gazdaság

PROBLÉMAKÖRÖK, RÉSZEGYSÉGEK: Állami szabályozás vagy szabadpiac? Az állam szerepe a japán gazdaságban és az Egyesült Államokban. A túlzott állami szerepvállalás és a kiutak. A gazdasági globalizáció és a nemzetközi nagyvállalatok. A tőkés gazdaság kiépülése Magyarországon a kilencvenes években. Az Európai Unió gazdaságtana. Magyarország és az Európai Unió kapcsolata. Az Unió bővítésének gazdasági hatásai.

FOGALMAK: *liberális gazdaságpolitika, államilag szabályzott kapitalizmus, jóléti állam, monetáris politika, keirecu, irányított piacgazdaság, gazdasági demokrácia, tervgazdaság, átalakulási recesszió, szocialista piacgazdaság, különleges gazdasági övezet, globalizáció, reálgazdaság pénzügyi gazdaság, információs gazdaság, regionális integráció, nemzetközi vállalat, multinacionális vállalat, transznacionális vállalat, Bretton-woodszi rendszer, modernizációs befektetés, gazdasági integráció, szabadkereskedelmi terület, vámunió, közös piac, egységes piac, gazdasági és monetáris unió, európai valutaegység (ECU), Európai Központi Bank, euró, kedvezményezett ország, társult tagság, teljes tagság, felzárkóztatási alap, agrártámogatások, termékkvóta.*